

Ishonkulov Ashraf Kurbonkulovich
Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha
mutaxassislarni qayta tayyorlash va
malakasini oshirish instituti
Samarqand filiali dotsenti

RASMIY VA INFORMAL TA'LIMNING QIYOSIY TAHLILI: XUSUSIYATLARI, AFZALLIKLARI VA ULARNING KASBIY VA SHAXSIY RIVOJLANISHDAGI BIR-BIRINI TO'LDIRUVCHI ROLI

Annotatsiya. Ushbu maqola rasmiy va informal ta'limning qiyosiy tahlilini taqdim etadi, ularning o'ziga xos xususiyatlari, afzalliklari hamda kasbiy va shaxsiy rivojlanishni rag'batlantirishda bir-birini to'ldiruvchi rolini o'rganadi. Rasmiy ta'lim tizimlashtirilgan, o'quv dasturiga yo'naltirilgan va ko'pincha sertifikat olishga olib keladi, informal ta'lim esa moslashuvchan, mustaqil va tajribaga asoslangan. Bu ikki ta'lim shakli o'rtasidagi sinergiyani o'rganib, ushbu maqola hayot davomida ta'lim olish va moslashuvchanlikni oshirish uchun ularni qanday qilib birlashtirish mumkinligini ta'kidlaydi. Mavjud adabiyotlarni sarhisob qilish orqali ushbu maqola ikkala yondashuvning kuchli tomonlaridan foydalanish haqida ma'lumot berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: rasmiy ta'lim, informal ta'lim, hayot davomida ta'lim olish, kasbiy rivojlanish, shaxsiy rivojlanish, ta'lim strategiyalari.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ФОРМАЛЬНОГО И НЕФОРМАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ОСОБЕННОСТИ, ПРЕИМУЩЕСТВА И ИХ ДОПОЛНИТЕЛЬНАЯ РОЛЬ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ И ЛИЧНОСТНОМ РАЗВИТИИ

Аннотация. В этой статье проводится сравнительный анализ формального и информального образования, рассматриваются их отличительные особенности, преимущества и взаимодополняющие роли в содействии профессиональному и личностному развитию. Формальное образование структурировано, ориентировано на учебные программы и часто приводит к получению сертификата, в то время как информальное образование является гибким, самостоятельным и основанным на опыте. Исследуя синергию между этими двумя формами, данная статья подчеркивает, как они могут быть интегрированы для повышения уровня обучения на протяжении всей жизни и адаптивности. Обобщая современную литературу, эта статья призвана проинформировать участников образовательного процесса об использовании сильных сторон обоих подходов для достижения максимальных результатов в развитии.

Ключевые слова: формальное образование, информальное образование, обучение на протяжении всей жизни, профессиональное развитие, развитие личности, образовательные стратегии.

COMPARATIVE ANALYSIS OF FORMAL AND INFORMATIVE EDUCATION: FEATURES, ADVANTAGES AND THEIR COMPLEMENTARY ROLE IN PROFESSIONAL AND PERSONAL DEVELOPMENT

Abstract. This article provides a comparative analysis of formal and informal education, examining their distinctive features, advantages, and complementary roles in fostering professional and personal development. Formal education is structured, curriculum-driven, and often leads to certification, while informal education is flexible, self-directed, and experiential. By exploring the synergies between these two modalities, this article highlights how they can be

integrated to enhance lifelong learning and adaptability. Through a synthesis of current literature, this paper aims to inform educational stakeholders about leveraging the strengths of both approaches to maximize developmental outcomes.

Keywords: formal education, informal education, lifelong learning, professional development, personal development, educational strategies.

Kirish. XXI asrning dinamik va tez o'zgaruvchan sharoitida hayot davomida ta'lim olishga bo'lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Texnologik taraqqiyot va jamiyatdagi o'zgarishlar bizning yashash va ishlash tarzimizni o'zgartirar ekan, rasmiy o'quv dasturlari bilan belgilangan an'anaviy ta'lim usullari qat'iy, moslashuvchan va shaxsiy dolzarblik xususiyatlari ega informal ta'lim imkoniyatlari bilan to'ldiriladi.

Rasmiy ta'lim o'zining tizimli yondashuvi bilan professional muhitda faoliyat yuritish uchun zarur bo'lgan asosiy bilimlarni, tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini va diplom ma'lumotlarini beradi. Biroq, informal ta'limning o'sishi - onlayn kurslar, seminarlar, mustaqil o'rganish va tajribalar orqali o'rganish kabi shakllar – o'qituvchilarga ko'proq individuallashtirilgan va kontekstga mos keladigan tajribalarni taklif qiladi. Ushbu informal usullar insonlarni qiziquvchanlik va amaliy qo'llash asosida bilim olishga undash orqali hayot davomida ta'lim olish ruhini rivojlantiradi.

Ushbu maqolaning maqsadi rasmiy va informal ta'lim tizimlarining o'ziga xos xususiyatlari va afzalliklarini o'rganish va ularni har tomonlama kasbiy va shaxsiy rivojlanishni rag'batlantirish uchun qanday qilib strategik jihatdan birlashtirish mumkinligini o'rganishdir. Ta'limning har bir shakli o'ziga xos rollarni o'ynaydi va ularning sinergetik o'zaro ta'sirini o'rganish orqali biz yanada inklyuziv va samarali ta'lim muhitini yaratish strategiyalarini aniqlashimiz mumkin. Bunday integratsion yondashuvlar talabalarga doimiy o'zgaruvchan dunyoda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan turli ko'nikmalarga ega bo'lish imkoniyatini berishi mumkin.

Ikkala ta'lim paradigmalarining kuchli tomonlarini, ularning sinergetik salohiyatini ta'kidlab, ushbu maqola ta'limni isloh qilish va innovatsiyalar bo'yicha bahslarga hissa qo'shishga intiladi. Oxir oqibat, rasmiy va informal ta'limning bir-birini to'ldiruvchi xususiyatini tushunish va undan foydalanish o'qituvchilar va talabalarga XXI asr talablariga osonroq moslashish imkonini beradi, bu esa hayot davomida ta'lim olish nafaqat professional hayotni rag'batlantiriladigan, balki shaxsiy va informal ta'limning asosiy qismiga aylanadigan muhitni yaratadi.

Rasmiy ta'lim: xususiyatlari va afzalliklari

Rasmiy ta'lim - bu asosan maktablar, kollejlarda va universitetlarda kabi ta'lim muassasalari orqali amalga oshiriladigan strukturalashtirilgan va tizimlashtirilgan ta'lim tizimi. Ta'limning bu shakli o'ziga xos xususiyatlar majmui bilan tavsiflanadi, jumladan, standartlashtirilgan o'quv dasturi, rejalashtirilgan o'qitish strategiyalari va o'quvchilarning muvaffaqiyati va ta'lim natijalarini o'lchash uchun mo'ljallangan rasmiy baholash protseduralari.

Rasmiy ta'limning markaziy xususiyatlaridan biri uning standartlashtirilgan o'quv dasturiga tayanishidir. Odatda, ushbu o'quv dasturi barcha o'quvchilarning turli fanlar bo'yicha oldindan belgilangan o'quv maqsadlari va fanlari asosida bir xil darajadagi ta'lim olishlarini ta'minlash uchun ishlab chiqilgan. Ushbu standartlashtirish o'qituvchilarga amal qilishlari kerak bo'lgan aniq asosni ta'minlash orqali ta'lim sifati va izchilligini saqlashga yordam beradi [1].

Rejalashtirilgan ta'lim strategiyalari rasmiy ta'limning yana bir o'ziga xos belgisidir. O'qituvchilar va ta'lim muassasalari rahbarlari ushbu strategiyalar mazmunini sinfda samarali yetkazish uchun ishlab chiqadilar. O'qitish strategiyalari ko'pincha o'quvchilarni o'quv jarayoniga faol jalb qiladigan ma'ruzalar, muhokamalar, hamkorlikdagi loyihalar va amaliy mashqlarni o'z ichiga oladi. Ushbu strategiyalarning tizimli tabiati bilim va ko'nikmalarni tizimli ravishda egallashga yordam berishga qaratilgan.

Rasmiy ta'limda testlar, nazorat ishlari, insholar va loyihalar kabi baholash usullari o'lchanadigan ta'lim natijalarini ta'minlash uchun mo'ljallangan. Bu baholashlar ikkita maqsadga

92 xizmat qiladi: o'quvchilarga ularning taraqqiyoti va tushunishlari to'g'risida fikr-mulohazalarni aniqlash imkonini beradi, shuningdek, ta'lim muassasalari uchun o'qitish usullarining samaradorligini tekshirish uchun ko'rsatkich bo'lib xizmat qiladi.

Rasmiy ta'limning asosiy afzalliklaridan biri bu tan olingan diplomlarni berishdir. Altbach va boshqalar ta'kidlaganidek diplomlar, darajalar yoki sertifikatlar kabi hujjatlar karyera va ijtimoiy tan olinishida muhim rol o'ynaydi. Guvohnomalar talabani bilim va malakalarini tasdiqlovchi rasmiy hujjat vazifasini o'taydi va shu orqali keyingi ta'lim va ishga joylashish imkoniyatlariga kirishni osonlashtiradi[1].

Bundan tashqari, rasmiy ta'lim muhiti materialni taqdim etishda izchillikni ta'minlaydi. Bu o'quvchilarning muhim bilim va ko'nikmalarni izchillik bilan qamrab oluvchi keng qamrovli ta'lim olishini ta'minlaydi. Yana bir muhim afzallik - ekspert ta'limiga kirish. Rasmiy ta'lim muassasalarida o'qituvchilar odatda o'z sohalari bo'yicha bilimga ega bo'lgan mutaxassislardan iborat bo'lib, mutaxassislar rahbarligida talabalarga sifatli ta'lim beriladi.

Bundan tashqari, rasmiy ta'lim tengdoshlar o'rtasida ijtimoiylashuv va hamkorlik uchun bebaho imkoniyatlar yaratadi. Ushbu tizimli muhitda talabalar guruh faoliyati, munozaralar va hamkorlikdagi loyihalarda ishtirok etadilar, bu esa shaxslararo munosabatlarni, jamoada ishlashni va jamoa tuyg'usini rivojlantirishga yordam beradi. Bernshteyn ta'kidlaganidek, rasmiy ta'lim doirasidagi bunday o'zaro ta'sirlar analitik fikrlash, muammolarni hal qilish va samarali muloqot kabi professional muvaffaqiyat uchun zarur bo'lgan kognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi[2].

Xulosa qilib aytganda, rasmiy ta'lim shaxsiy va kasbiy o'sish uchun zarur bo'lgan fundamental bilim va ko'nikmalarni shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi. Strukturaviy format, standartlashtirilgan o'quv dasturlari va mutaxassislar rahbarligidagi ta'lim orqali rasmiy ta'lim o'quvchilarga hayot davomida ta'lim olish va jamiyatda ishtirok etish uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Informal ta'lim: xususiyatlari va afzalliklari

Informal ta'lim rasmiy ta'lim muassasalaridan tashqarida sodir bo'ladigan turli xil ta'lim shakllarini anglatadi. Moslashuvchan va o'quvchiga yo'naltirilgan xususiyatlari bilan ajralib turadigan informal ta'lim tajriba va mustaqil ta'limga asoslangan ta'lim shaklidir. Ta'limning bu shakli qat'iy o'quv dasturlari yoki standartlashtirilgan testlar bilan cheklanmaydi; buning o'rniga u shaxsiy faoliyat, ijtimoiy o'zaro ta'sirlar va professional amaliyotlar orqali rivojlanadi [5].

Informal ta'limni belgilovchi xususiyatlaridan biri uning o'ziga xos moslashuvchanligidir. Rasmiy ta'limda mavjud bo'lgan o'quv rejalari va jadvallardan farqli o'laroq, informal ta'lim o'quvchilarga o'z tezligida va qiziqishlariga ko'ra o'rganish imkonini beradi. Ushbu erkinlik insonlarga cheklovlarisiz o'zlari qiziqqan mavzularga chuqur kirishga imkon beradi.

Bundan tashqari, informal ta'lim asosan talabalarga qaratilgan. Bu talabalarga mustaqillik va shaxsiy o'sishni rag'batlantirish, o'z o'quv jarayonini boshqarish imkonini beradi. Talabalar o'zlarining shaxsiy va professional maqsadlariga eng mos keladigan mazmun, kontekst va usullarni tanlaydilar, noyob va individuallashtirilgan ta'lim tajribasini yaratadilar.

Ekspperimental ta'lim informal ta'limning asosini tashkil etadi. U ko'pincha o'rganishga yordam beradigan amaliy tajribalarni o'z ichiga oladi. Xobbi, jamoatchilik ishtiroki yoki ish joyidagi ko'nikmalar orqali bo'ladimi, informal ta'lim dunyo bilan faol aloqani rag'batlantiradi, bu esa mazmunli va doimiy tajribaga olib keladi.

Informal ta'lim rasmiy ta'limni to'ldiradigan ko'plab afzalliklarga ega. Asosiy afzalliklardan biri o'quv jarayonini shaxsiy ehtiyojlarga moslashtirish qobiliyatidir. Ushbu individuallashtirilgan yondashuv o'rganishning o'quvchining o'ziga xos maqsadlariga mos kelishini va qo'llanilishini ta'minlaydi.

Bunday ta'limning informal tabiati bilimlarni real sharoitlarda darhol qo'llash imkonini beradi. Masalan, ko'ngilli ish yoki sevimli mashg'ulotlar orqali olingan ko'nikmalar to'g'ridan-to'g'ri shaxsiy yoki professional vaziyatlarda qo'llanilishi mumkin, bu bilimlarni mustahkamlash va amaliy tushunishni chuqurlashtirishga yordam beradi.

Informal ta'lim ham hayot davomida ta'lim olish odatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Qiziquvchanlik va o'z-o'ziga yo'naltirilgan o'rganishni rivojlantirish orqali insonlar o'z hayotlari davomida doimiy ravishda yangi ko'nikma va bilimlarga ega bo'lish, o'zgarishlar va qiyinchiliklarga moslashish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Eraut informal ta'lim moslashish va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berishini ta'kidlaydi. Ushbu turdagi ta'lim qiziquvchanlik va zarurat asosida izlanishni rag'batlantirganligi sababli, o'quvchilarda chidamlilik va turli vaziyatlarda tanqidiy fikrlash qobiliyati rivojlanadi. Bu ko'nikmalar, ayniqsa, murakkab muammolarni hal qilish va yangi sharoitlarga moslashish qobiliyati yuqori baholanadigan bugungi zamonda dolzarbdir[4].

Shunday qilib, informal ta'lim moslashuvchanlik, individuallashtirish va tajribaviy o'rganishga urg'u berar ekan, u an'anaviy ta'lim tizimlarini to'ldiradi. Informal ta'limdan foydalangan holda, insonlar o'zlarining shaxsiy va kasbiy hayotlarini boyitib, moslashuvchan va hayot davomida ta'lim oluvchilarga aylanishlari mumkin. Ta'limning ushbu shakli dinamik va o'zaro bog'liq dunyoda rivojlanish uchun zarur bo'lgan faol va kreativ fikrlashni rivojlantiradi.

Billet ta'kidlashicha, rasmiy va informal ta'lim strategiyalarini birlashtirish tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va innovatsiyalarni sezilarli darajada oshirishi mumkin[3]. O'quvchilarda nafaqat asosiy bilimlarni egallash, balki ularni yangi va amaliy vaziyatlarda qo'llash rag'batlantirilsa, ularda tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyati shakllanadi. Informal ta'lim ssenariylari ko'pincha innovatsion yechimlarni talab qiladigan muammolarni taqdim etadi, bu esa o'quvchilarga ushbu hayotiy ko'nikmalarni mashq qilish va yaxshilash imkoniyatini beradi.

Rasmiy va informal ta'limning kuchli tomonlarini birlashtirib, o'quvchilar yanada to'liq va xilma-xil ta'lim tajribasiga ega bo'lishlari mumkin. Ushbu integratsiya analitik fikrlash, ijodiy muammolarni hal qilish va moslashuvchan o'rganish qobiliyatiga ega bo'lgan har tomonlama rivojlangan shaxslarni rivojlantirishga yordam beradi. U, shuningdek ta'lim imkoniyatlari va tajribaviy, mustaqil o'rganish orqali doimiy ravishda yangi bilim va ko'nikmalarga intiladigan hayot davomida ta'lim olish madaniyatini rivojlantiradi.

Rasmiy va informal ta'limning sinergiyasi hayot davomida ta'lim olish va rivojlanish uchun kuchli asos yaratadi. Ushbu ta'lim yondashuvlarining bir-birini to'ldiruvchi rollarini tushunish va ulardan foydalanish orqali o'qituvchilar va talabalar intellektual o'sishga, kasbiy moslashishga va o'zini o'zi anglashga yordam beradigan muhitni yaratishi mumkin. Ta'limning ikkala shaklini qabul qilish odamlarga tobora murakkab va o'zaro bog'liq bo'lgan dunyoda muvaffaqiyat qozonish imkonini beradi, bu yerda turli ko'nikmalar va moslashuvchan fikrlash muvaffaqiyat kaliti hisoblanadi.

Xulosa. Rasmiy va informal ta'lim zamonaviy dunyoning ko'p qirrali muammolarini hal qilishga qodir bo'lgan har tomonlama barkamol insonlar rivojlanishining ajralmas tarkibiy qismidir. Har bir ta'lim shakli o'ziga xos afzalliklarga ega: rasmiy ta'lim strukturaviy, fundamental bilimlarni va tan olingan diplomlarni taqdim etadi, informal ta'lim esa moslashuvchanlikni, real hayotda qo'llanilishini mumkin bo'lgan informal ta'lim tajribasini ta'minlaydi. Ular birgalikda kasbiy mahorat va shaxsiy o'sishga yordam beradigan keng qamrovli ta'lim tuzilmasini tashkil qiladi.

Rasmiy va informal ta'limning noyob jihatlarini tan olish va birlashtirish orqali o'qituvchilar va talabalar ta'lim tajribasini boyitishga yordam beradigan muhitni yaratishi mumkin. Ushbu yaxlit yondashuv insonlarga nafaqat akademik va kasbiy jihatdan, balki jamiyat va global iqtisodiyotdagi tez o'zgarishlarga moslasha oladigan mustahkam ko'nikmalar majmuasini rivojlantirishga imkon beradi.

Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu ta'lim shakllarini samarali integratsiya qilish uchun maxsus strategiyalarni aniqlash va baholashga qaratilgan bo'lishi kerak. Asosiy yo'nalishlar sifatida bu ikki ta'lim shakli integratsiyani osonlashtirish va foydalanish imkoniyatini oshirish uchun onlayn o'quv platformalari va raqamli vositalar kabi texnologik yutuqlardan foydalanishdir.

Ta'limga yaxlit yondashuvni qo'llash orqali talabalar hayoti davomida duch keladigan shaxsiy va kasbiy qiyinchiliklarga yaxshiroq tayyorlanishadi. Bu insonlarning barqaror va ko'p

- 94 qirrali bo'lib qolishini, turli muhitlarda rivojlanish va doimiy o'zgarishlarga moslashishni ta'minlaydi. Oxir oqibat, rasmiy va informal ta'lim o'rtasidagi sinergiya nafaqat bilimdon, balki innovator, tanqidiy fikrlaydigan va o'z jamoalari va butun dunyoga faol hissa qo'shadigan talabalar avlodini yaratishda asosiy rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Altbach, P. G., Reisberg, L., & Rumbley, L. E. (2009). Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. UNESCO.
2. Bernstein, B. (2000). Pedagogy, Symbolic Control, and Identity: Theory, Research, Critique. Rowman & Littlefield.
3. Billet, S. (2001). Learning in the Workplace: Strategies for Effective Practice. Allen & Unwin.
4. Eraut, M. (2004). Informal learning in the workplace. Studies in Continuing Education, 26(2), 247-273.
5. Livingstone, D. W. (2001). Adults' informal learning: Definitions, findings, gaps, and future research. NALL Working Paper No. 21, Centre for the Study of Education and Work, OISE/UT.